

*До спеціалізованої вченої ради К 11.737.01
у Донецькому юридичному інституті
Міністерства внутрішніх справ України*

87554, м. Маріуполь, просп. Луніна, 89.

ВІДГУК

офіційного опонента

**кандидата юридичних наук Бодюла Євгена Миколайовича
на дисертацію Демчишина Дмитра Анатолійовича «Кримінологічна
характеристика та запобігання хуліганству в Україні», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче
право**

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності складають левову частину всіх кримінальних правопорушень в Україні. Найбільш розповсюдженим є хуліганство, котре протягом століть вважалося суспільно небезпечним діянням маргінальних та особливо зухвалих прошарків населення. Нажаль, не дивлячись на стабільний науковий пошук та законодавчу роботу, вищевказане діяння слабо піддається кримінально-правовим заходам та засобам, у зв'язку із чим очевидно є необхідність віддати перевагу кримінологічному та віктимологічному запобіганню.

У своїй роботі дисертант дуже вдало відмічає, що негативні статистичні дані є свідченням існування стабільної криміногенної загрози як громадському порядку та моральності, так і майже всім іншим суспільним відносинам, що можна пояснити політично та економічно загостреною ситуацією в Україні. Все це підтверджує об'єктивну необхідність у поглибленні соціального контролю над заходами, які здійснюються з метою запобігання кримінально протиправним діянням, а також у створенні сучасних, більш ефективних стратегій запобігання хуліганству в межах дотримання прав та свобод людини та громадянина. Дійсно, можна також

1

Донецький державний університет	
внутрішніх справ	
Вхідний №	1762 Н
« 13 »	09 2021 р.

погодитись із думкою, що ефективність боротьби з хуліганством залежить не тільки від консолідації зусиль правоохоронних органів, але й у першу чергу – від якості взаємодії вчених і практиків, зацікавлених у реалізації завдань, покладених на вітчизняну кримінально-правову політику. Саме такий симбіоз дозволить створити якісний науковий продукт, гідний для інтеграції у практичну діяльність. Тенденції останніх років вимагають від учених регулярного та глибокого дослідження кримінологічної ситуації в державі, а також корегування тактики протидії хуліганству. Все це свідчить про нагальну потребу у нових дослідженнях хуліганства як кримінально протиправного діяння та шляхів запобігання.

Об'єкт та предмет дослідження відповідають обраному дисертантом напрямку. Новаторський характер наукового пошуку забезпечує, у першу чергу, обраний методологічний підхід до розкриття змісту досліджуваного питання, що обумовило певну логіку дослідження. Аналіз представленої дисертації свідчить про те, що вона є завершеною роботою, в якій всебічно, системно і повно викладені всі питання, поставлені на розгляд, на підставі чого формується всебічне уявлення про досліджувану проблему, її зміст, основні висновки і рекомендації щодо її розв'язання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до основних положень плану заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. Тематика роботи корелюється з п.п. 5.1. «Теоретичні проблеми злочинності та її детермінація. Кримінологічна політика України» та 5.6. «Удосконалення форм і методів запобігання злочинам» додатку 5 Наказу МВС України «Про затвердження Переліку

пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років» від 16 березня 2015 р. № 275. Роботу виконано в межах науково-дослідної теми Донецького юридичного інституту МВС України «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (Операції об'єднаних сил)» на 2020-2024 рр. (номер державної реєстрації 0120U105580).

Структура дисертаційного дослідження побудована відповідно до наукових завдань, обумовлена поставленою метою. Робота складається із трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань на 22 сторінках) та 10 додатків (61 сторінка). Повний обсяг дисертації становить 286 сторінок, з них основного тексту – 187 сторінок.

Не викликає заперечень ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Методологічну основу дослідження являє діалектичний метод наукового пізнання, що дозволяє розглядати правові та організаційно-функціональні аспекти запобігання хуліганству у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Для виконання поставлених завдань застосовано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дозволили всебічно вивчити об'єкт дослідження. *Загальнонаукові* методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) надали можливість деталізувати зміст питань, розглянутих у дисертації (розділи 1–3). У дослідженні також було використано спеціально-наукові методи, зокрема: *формально-логічний та логіко-семантичний* метод надали можливість з'ясувати алгоритм побудови основних дефініцій та удосконалити понятійно-категоріальний апарат (розділи 1-3); *історико-правовий* метод використано під час дослідження генези хуліганства та кримінальної відповідальності за його вчинення (підрозділ 1.1); *компаративний (порівняльний)* метод застосовано під час аналізу національного досвіду зарубіжних держав та міжнародних рекомендацій

(розділи 1-3)); метод *контент-аналізу* дав змогу дослідити матеріали кримінальних проваджень за окремими параметрами з подальшою інтеграцією одержаних результатів (розділ 2). Метод *порівняльно-правового аналізу юридичних норм та практики їх застосування* використано під час аналізу правових засад запобігання хуліганству, координації та взаємодії між окремими суб'єктами системи (розділи 2,3). *Соціологічні* методи використано для вивчення думки фахівців відносно розглянутих проблемних питань та визначення детермінант хуліганства (розділи 1-3); *психологічні* та *антропологічні* методи надали можливість сформувати кримінологічний портрет осіб, які вчиняють хуліганства та жертв цих суспільно небезпечних діянь (підрозділ 2.3); за допомогою методу *системного аналізу* визначено систему заходів запобігання хуліганству (розділ 3); *статистичний метод* дозволив проаналізувати зібрані емпіричні дані, а також офіційну статистичну звітність (розділи 1–3). *Структурно-логічний* метод застосовано для визначення основних напрямків удосконалення і оптимізації функціонування механізму запобігання хуліганству в Україні (розділ 3) (автореф. С. 5-6).

Емпірична база дисертації, а також результати вивчення та перевірки отриманих висновків дозволяє підсумувати їх відповідність вимогам наукового пізнання. Висновки і рекомендації автора ґрунтуються на результатах узагальнені результати вивчення 1008 кримінальних проваджень, порушених за фактами вчинення хуліганств у 2015-2020 рр.; державна та відомча статистична звітність різних періодів, слідча та судова практика; аналітичні дані Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, а також громадських організацій за 2015–2020 рр.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Здобувач здійснив комплексне наукове дослідження теоретичних та практичних проблем кримінологічного

запобігання хуліганству в Україні. У представленій на розгляд роботі досліджено історію становлення вітчизняного кримінального законодавства в частині еволюції хуліганства як кримінального правопорушення; досліджено соціальну обумовленість кримінально-правової заборони хуліганських дій; надано кримінально-правову характеристику хуліганству; охарактеризовано стан і тенденції хуліганства в Україні; виокремлено детермінанти, що впливають на вчинення хуліганства; визначено кримінологічно значущі ознаки особи, яка вчиняє хуліганство та його жертви; розглянуто загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи запобігання хуліганству. (автореф. С.5). Отже, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають достатній рівень обґрунтованості і об'єктивності, що забезпечує їх достовірність.

Відмінною ознакою роботи є той факт, що досліджуючи генезу історичного розвитку хуліганства як кримінального правопорушення, здобувач ґрунтується не лише на аналізі теоретичних і правових засад досліджуваного феномену, а і враховує його об'єктивну трансформацію у часі. Так, в роботі широко представлені власні позиції щодо підходів до зазначеного феномену в кожний окремий часовий проміжок. Висновки і пропозиції автором підкріплюються реальними прикладами судової практики і експертними висновками фахівців, які безпосередньо займаються практикою протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності.

Робота характеризується достатнім ступенем новизни для такого роду досліджень. Окремі з положень дисертації, які виносяться на захист є сформульованими вперше для науки кримінального права, інші ж або удосконалені, або дістали подальшого розвитку. Так, заслуговують на схвалення визначення обставин соціальної обумовленості кримінально-правової заборони хуліганських дій, котрі було диференційовано на:

історичні (відповідність історичним традиціям або змінам у суспільному житті); прогностичні (наявність можливості запобігання суспільно небезпечним діям кримінально-правовими засобами, суспільна корисність та кримінально політична адекватність криміналізації (співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони), наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні дії); техніко-юридичні (системно-правова несуперечливість, чіткість і ясність мови, повнота і ненадмірність кримінально-правової заборони). Цікавим є підхід, відповідно до якого історична гносеологія феномену хуліганства полягає у предметному підході до вивчення об'єктивних та суб'єктивних чинників, котрі обумовлюють суспільно небезпечну поведінку кримінального правопорушника, котрий посягає на громадський порядок, який вважається базисним рівнем кримінально-правового захисту. Історична гносеологія хуліганства відтворюється в комплексному, загально-цільовому, кримінологічному контексті – визначенні та дослідженні особи хулігана в якості кримінально активної, зухвало-провокуючої сторони.

В роботі простежується суворе дотримання всіх процедур, установлених у сфері застосування теоретико-прикладних методик наукових досліджень. Це дозволяє розглядати представлені висновки, як такі, що відповідають загальнонауковим та нормативно-закріпленим вимогам об'єктивності, репрезентативності та валідності дослідження. Наведене ставить роботу не лише у розряд теоретично значимих досліджень, а і надає їй істотного практичного значення, що підтверджується відповідними актами впровадження.

Зміст автореферату співпадає із загальними положеннями дисертації. Оформлення дисертаційного дослідження не викликає зауважень, робота написана національною мовою, яка легко сприймається. Розділи логічно сконструйовані, подача матеріалу проводиться від загального до

спеціального. Дисертація у цілому свідчить про достатню обізнаність автора у науках кримінально-правового циклу, вміння підбирати та критично оцінювати наукову літературу, правильно будувати послідовність свого дослідження, інтелектуальність, що відповідає високому рівню наукової кваліфікації. Отримані результати аргументовані, викладені на достатньому науковому рівні, що свідчить про самостійність, комплексність та завершеність дослідження.

У цілому, позитивно оцінюючи виконану дисертантом роботу, слід вказати на деякі її **недоліки**:

1. У дослідженні дисертант вказує, що змістовна невизначеність поняття громадського порядку, відсутність офіційно визнаних правил розмежування хуліганства від суміжних кримінальних правопорушень, що вчиняються з ознаками хуліганських дій, ставлять під сумнів доцільність передбачення кримінальної відповідальності за хуліганство на рівні окремої статті КК України (ст. 296). Зазначено, що поза суспільними відносинами, поза сферою людської діяльності, поза межами відкритості та доступності для оточуючих сприйняття хуліганських дій, особу неможливо притягнути до кримінальної відповідальності за вчинення діянь, передбачених ст. 296 КК України. На нашу думку, вказана позиція є не в повній мірі аргументованою, оскільки більшість кримінальних правопорушень, передбачених у кримінальному законодавстві під час кваліфікації викликають низку запитань, більшість із яких пов'язана із відмежуванням від суміжних складів. При цьому це не може бути причиною відмови від винесення протиправного діяння в окрему норму. Враховуючи вказане, дисертанту слід під час захисту зупинитись на цьому питанні детальніше та навести більш вагомні аргументи на користь своєї думки.

2. Вказується, що через абстрактність розуміння громадського порядку існує складність його сприйняття як об'єкта хуліганства. Вказано, що подібну хуліганським діянням інтенсивність (з притаманними ознаками

грубого порушення, явної неповаги до суспільства, зухвалості та виняткового цинізму) мають й інші види споріднених протиправних діянь. Тому оцінити цей показник суспільної небезпечності фактично неможливо. Доводиться, що кваліфікуючі ознаки хуліганства не відповідають ознакам системності та нормативної несуперечливості. За іншими елементами політичних обставин (окрім наявності ресурсів) також встановлюється не повна відповідність. На підставі дослідження техніко-юридичних обставин кримінально-правової заборони хуліганських дій констатовано, що редакції ст. 296 КК України властиві неточності формулювань. Це у цілому призводить до існування суперечливості між нормами КК України, наділяє суд та правоохоронні органи надмірними дискреційними повноваженнями.

Дисертант занадто категорично вказує на неповноцінність дефініції «громадський порядок». На сьогоднішній день нормативно-правові акти мають достатньо однотипне бачення вказаного поняття. Наприклад, в Законі України від 8 липня 2011 року № 3673-VI «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» вказано, що громадський порядок – сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій під час підготовки та проведення футбольних матчів шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм. Вказаний законодавчий підхід можна вважати універсальним (звичайно, за виключенням обмеження терміну періодом футбольного матчу). Отже, громадський порядок – це умови, за яких всі сфери людського буття можуть повноцінно функціонувати. Коли порушується громадський порядок, страждає більша частина суспільних відносин, які захищаються кримінальним законодавством. Саме у цьому полягає суспільна небезпечність хуліганства. Більше того, законодавець акцентував увагу на особливостях правопорушення, котрі відмежовують його від інших діянь. Все це дозволяє

не тільки оцінити показник суспільної небезпечності, а і сформувати стратегію запобігання хуліганству.

3. В дисертації вказано, що загальносоціальне запобігання хуліганству має проводитись за наступними напрямками: 1) **правовий** – розробка та інтегрування державних програм та стратегій протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності; встановлення детермінаційного комплексу та фонових явищ, котрі сприяють або обумовлюють хуліганські дії; перегляд кримінального законодавства в частині відповідальності за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності; 2) **політико-економічний** – підвищення рівня матеріального забезпечення громадян шляхом перегляду співвідношення середнього місячного доходу із цінами на товари та послуги (у тому числі – комунальні); 3) **соціальний** – удосконалення нормативно-правової бази з питань взаємодії з особливо уразливими категоріями громадян (особи похилого віку, особи з інвалідністю, вагітні жінки тощо); підтримка державних програм та заходів, спрямованих на популяризацію здорового способу життя; взаємодія з міжнародними соціальними організаціями; залучення ЗМІ; 4) **педагогічний** – удосконалення системи правової освіти; популяризація культурного та наукового розвитку, творчості тощо. Ми не в повній мірі можемо погодитись із правовим напрямком, оскільки, на нашу думку, на цьому рівні мають застосовуватись більш абстрактні підходи до запобігання кримінальним правопорушенням.

4. Окрему дослідницьку увагу зосереджено на питанні латентності хуліганства, її показників, наслідків та заходів запобігання. 87% хуліганств вчиняються у присутності свідків, а 13% – без них. Серед основних заходів делатентизації хуліганства запропоновано вважати передбачення хуліганського мотиву у статусі кваліфікуючої ознаки усіх кримінальних правопорушень та відмови законодавця від існуючої конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 296 КК України. На нашу

думку, дисертанту під час дослідження слід детальніше розкрити питання латентності хуліганства, оскільки саме цей фактор частіше за інші стає причиною виникнення проблем під час складення кримінологічних стратегій. Також було б цікаво дізнатись, як на думку автора можна делатентизувати хуліганство за допомоги кримінологічних заходів та засобів.

Однак, вказані зауваження носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, аналіз змісту якої свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність.

Таким чином, можна зробити висновок, що дисертація Демчишина Дмитра Анатолійовича «Кримінологічна характеристика та запобігання хуліганству в Україні» є завершеним монографічним дослідженням, у якому повно і всебічно вирішені поставлені завдання. Дисертація в цілому відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, а також вимогам встановленим «Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», що ставляться до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право на основі прилюдного захисту.

Офіційний опонент:

**начальник управління професійної освіти та науки
Департаменту персоналу МВС України,
кандидат юридичних наук, доцент**

Є.М. Бодюл